

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

PERSPEKTYWA
WYCHOWAWCZA

REDAKCJA
SYLWIA
JASKUŁA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

RZECZYWISTOŚĆ HYBRYDALNA

PERSPEKTYWA WYCHOWAWCZA

POD REDAKCJĄ
SYLWII JASKUŁY

Kraków 2023

Sylwia Jaskuła
Akademia Łomżyńska
📧 <https://orcid.org/0000-0003-2033-5097>
✉ sjaskula@al.edu.pl

© Copyright by individual authors, 2023

Recenzja
dr hab. Marek Rembierz, prof. UŚ

Opracowanie redakcyjne
Dorota Ilnicka

Projekt okładki
Marta Jaszczuk

ISBN 978-83-8138-961-7 (druk)
ISBN 978-83-8138-962-4 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788381389624>

Publikacja sfinansowana przez Ministerstwo Edukacji i Nauki w ramach programu: Społeczna odpowiedzialność nauki. Projekt: Wychowanie w świecie wirtualnym, umowa nr SONP/SP/512696/2021

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA
ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
-------------	---

ROZDZIAŁ I. ZNACZĄCE KOMPONENTY WYCHOWANIA W RZECZYWISTOŚCI HYBRYDALNEJ

Anna Matuchniak-Mystkowska , Wychowanie historyczne, wychowanie patriotyczne. Muzeum realne i wirtualne – na przykładzie Centralnego Muzeum Jeńców Wojennych w Opolu/Łambinowicach	15
Maria Groenwald , Zaufanie w relacjach uczniów i nauczycieli w rzeczywistości hybrydalnej	45
Anna Walulik , Towarzyszenie wychowawcze wobec wirtualnego świata	61

ROZDZIAŁ II. SZTUCZNA INTELIGENCJA A WYCHOWYWANIE W RZECZYWISTOŚCI HYBRYDALNEJ

Leszek Korporowicz , W poszukiwaniu sztucznego człowieczeństwa.....	79
Sylwia Jaskuła , Sztuczna inteligencja w procesach kształcenia i wychowania.....	95

.....

Tadeusz Kowalewski , Znaczenie kultury cyfrowej w wychowaniu w rzeczywistości hybrydalnej	113
--	-----

**ROZDZIAŁ III. WYZWANIA
WSPÓLCZESNEGO PROCESU WYCHOWAWCZEGO**

Anna Brosch , Prawo do bycia zapomnianym w kontekście kreowania wizerunku dzieci w mediach społecznych	129
Łukasz Buksa OFM , Uzależnienie od Internetu i fonoholizm wśród adolescentów.....	143
Joanna Truszkowska , Determinanty realizowania pomocy psychologiczno-pedagogicznej – wybrane aspekty.....	175

ROZDZIAŁ IV. WSPÓLCZESNA RZECZYWISTOŚĆ WYCHOWAWCZA

Małgorzata Bandach , Świat wirtualny w rzeczywistości wychowawczej dziecka w wieku przedszkolnym.....	201
Olga Modzelewska, Ewa Chłudzińska , Wychowanie na odległość. Doświadczenia i refleksje nauczycieli po „pierwszym szoku” zdalnego nauczania w pandemii COVID-19	221
Joanna Wysmułek , Technologie w kształceniu i wychowaniu	239
Jacek Szymański , Hybrydowość, hybrydalność, hybrydyczność sztuk pięknych w poszerzaniu horyzontów kulturowych	259
Indeks nazwisk	279

WSTĘP

Wychowanie jest procesem, który obecnie jest objęty licznymi studiami i bogatą literaturą. Nie oznacza to jednak, że ów zbiór badań i monografii jest już zamknięty. Wraz ze zmianą świata modyfikacji podlegają czynniki egzo- i endogenne, mające wpływ na transformację procesów wychowawczych, w kontekście potrzeb i wyznaczanych celów. Przemiany kultury implikują konieczność stałej refleksji nad wychowaniem, zarówno jako pojęciem, jak i procesem. Tylko permanentne nadążanie za zmianami, a jeszcze bardziej – ich wyprzedzanie może skutecznie wspierać rozwój społeczeństwa.

Wychowanie „spełnia [...] swe zadania należycie wówczas, gdy przygotowuje młode pokolenia do uczestnictwa w życiu i kulturze społeczeństwa, narodu i ludzkości, do mądrej przebudowy tegoż życia i tej kultury, gdy przyczynia się do wytwarzania więzi pożądanych ze społecznego punktu widzenia, integrujących społeczeństwo, naród, ludzkość”¹. Ta postawiona ponad 60 lat temu przez Wincenta Okonia teza nie straciła na swojej aktualności. Rozumienie zachodzących zmian, uwrażliwienie na różnorodność perspektyw, gotowość do podejmowania dialogu i zwrotów w myśleniu mogą być dobrą podstawą transformacji procesów wychowawczych ukierunkowanych na rozwój jednostek i społeczeństw. Potrzeba ta w epoce rozwoju technologii, a jeszcze bardziej w epoce sztucznej inteligencji, wydaje się istotniejsza niż we wcześniejszych okresach rozwoju cywilizacyjnego.

---

¹ W. Okoń, *Problemy osobowości nauczyciela*, [wstęp w:] J.W. Dawid et al., *Osobowość nauczyciela. Rozprawy*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1959, s. 5.

Szybkość zachodzących zmian wymusza pilne refleksje nad współczesnym wychowaniem.

Dzisiejszy świat, w którym obecny jest człowiek, to przestrzeń połączonych dwóch wymiarów – klasycznego i wirtualnego. Pierwszy z nich – od zawsze wykorzystywany i systematycznie w coraz szerszym zakresie zagospodarowywany – jest jednocześnie tradycyjną przestrzenią budowania wyzwań, celów czy marzeń jednostek i całych społeczności. Człowiek od zarania dziejów był zainteresowany przekraczaniem ustalonych granic i doświadczaniem wciąż nowych potencjałów, a wymiar klasyczny, w zakresie fizycznych możliwości, mocno ogranicza te potrzeby. To, co nieodkryte i nieskończone, a jednocześnie w zasięgu możliwości prawie każdego, to nowa wirtualna przestrzeń wygenerowana przez współczesne technologie. Pozbawiona klasycznych parametrów fizycznych, umożliwia jednostce nie tylko bycie w niej, choć w sposób zapośredniczony, ale przede wszystkim kształtowanie jej. W nowym wymiarze człowiek nie istnieje w tradycyjnym byciu, ale istnieją tu jego reprezentacje, obrazy, symulakry. To „nie-istnienie” pozwala na wyzwolenie od cielesnych ograniczeń, na przebywanie i podejmowanie działań w dowolnych „nie-miejscach” oraz przemieszczanie siebie, przedsięwzięć i ich rezultatów na dowolne „nie-odległości”².

Niezależnie od toczących się od wielu lat rozważań nad naturą wymiaru wirtualnego jest on przestrzenią realną, prowadzącą do realnych konsekwencji. Według Michaela Heima „rzeczywistość wirtualna jest prawdziwa nie w rzeczywistości, ale w efekcie”³. Nie może być więc interpretowana jako pseudorzeczywistość czy rzeczywistość nierealna. Co więcej, jest to wymiar wchodzący w coraz szerszym zakresie w interakcje z przestrzenią klasyczną. Dzisiaj już trudno jednoznacznie określić, który z nich mocniej wpływa na zmiany drugiego. Wzajemna wymiana i przenikanie stały się obecnie prawie naturalnym procesem. Ta obopólność utworzyła nowy rodzaj interakcji, określa-

² M. Kamińska, *Rzeczywistość wirtualna jako „ponowne zaczarowanie świata”. Pytanie o status poznawczy koncepcji*, Wydawnictwo Naukowe Bogucki, Poznań 2007, s. 28-29, *Studia Kulturoznawcze. Monografie*, 5.

³ M. Heim, *The Metaphysics of Virtual Reality*, Oxford University Press, New York, NY 1993, s. 109.

ny nazwą „rzeczywistość hybrydalna”, która jest zróżnicowaną funkcjonalnie konfiguracją wymiaru klasycznego i wirtualnego. Układ ten umożliwi dynamiczną koegzystencję tych dwóch przestrzeni i swobodny przepływ pomiędzy nimi, przy zachowaniu ich odmienności i względnej niezależności⁴.

Nowa rzeczywistość hybrydalna niesie ze sobą potrzeby nowych prądów oraz idei wychowawczych. Coraz szybszy postęp techniki dokonuje zmian w zakresie wiedzy, ale także w rodzajach umiejętności wymaganych w przeistaczanym świecie. Już dzisiaj istnieje potrzeba przeanalizowania kompetencji, jakie będą potrzebne w rzeczywistości hybrydalnej. Nowo tworzone programy, czy całe modele wychowawcze, muszą przygotowywać do życia w świecie odmiennych niż dotychczas interakcji i znacznie szybciej zachodzących zmian. Jednocześnie powinny uwrażliwiać na wyzwania i zagrożenia, jakie on generuje. Jest to niezmiernie trudne zagadnienie, ale i zarazem wyzwanie, którego sednem jest stworzenie takiego systemu wychowawczego, którego aktualności nie zmieni bieżąca i przyszła transformacja świata.

Połączenie wymiarów tradycyjnego i wirtualnego wymaga wspólnie reorganizacji kultury wychowania. Teza Floriana Znanieckiego, opisana na przełomie lat 20. i 30. poprzedniego stulecia w *Socjologii wychowania*⁵, już wtedy zakładała, że wychowanie jest procesem społecznym. Nie odbywa się jedynie na drodze interakcji między wychowankiem a wychowawcą i nie zależy tylko od przygotowania wychowawcy oraz od podejmowanych na tej podstawie oddziaływań. Istotnym elementem jest wpływ środowiska, zarówno wewnętrzny, jak i zewnętrzny. Planując proces wychowawczy, należy uwzględnić zarówno to, gdzie on przebiega, jak i jakie czynniki na niego oddziałują. Współcześnie jest to szczególnie trudne, głównie dlatego, że przestrzeń wygenerowana przez Internet jest wciąż w wąskim zakresie zbadana i opisana. W przypadku tego nowego wymiaru mamy też do czynienia z odwrotnym porządkiem poznawczym. Doświadczenie przestrzeni wirtualnej często odbywa się w odwrotnej kolejności niż w przypadku tradycyjnego wymiaru, który najpierw poznawany jest

---

⁴ S. Jaskuła, *Hybrydalna wędrówka między wymiarami*, „Journal of Modern Science” 2021, Vol. 46, No. 1, s. 41-55.

⁵ F. Znaniecki, *Socjologia wychowania*, t. 1-2, Książnica-Atlas, Warszawa 1928-1930.

przez wychowawców, a następnie tłumaczony wychowankom. Świat, który powstał w wyniku rozwoju technologii, często jest lepiej zidentyfikowany i w wyższym stopniu wykorzystywany przez wychowanków niż wychowawców. Nie oznacza to jednak, że młode pokolenie jest tym samym przygotowane do odgrywania odpowiednich ról społecznych i poprzez odpowiednie funkcjonowanie w swojej społeczności potrafi wpływać na jej rozwój.

Znanięcki nie wszystkie formy zmiany kulturowej uważał za równie wartościowe. Najbardziej cenił tę, którą w jednej ze swoich prac nazwał „reorganizacją twórczą”. Jej istotą jest wprowadzanie nowych norm i wzorców przy jednoczesnym pielęgnowaniu i rozpowszechnianiu zastanej tradycji i dziedzictwa kulturowego. Animatorzy reorganizacji twórczej starają się uszlachetniać i udoskonalić dotychczas funkcjonujące wzorce i normy kulturowe. Podstawowym faktem reorganizacji twórczej jest zatem akt twórczy.

Znanięcki w swych koncepcjach dotyczących natury kultury zawartych w *Naukach o kulturze* konsekwentnie, podobnie jak w wielu innych dziełach, podtrzymuje swoje przekonanie o ściśle indywidualnym, personalnym charakterze twórczych zmian w kulturze, które zawsze mają swoich autorów – świadome podmioty projektujące taki, a nie inny kształt zmiany zarówno kulturowej, jak i społecznej. Jak pisze: „[...] nowe ideały są zapoczątkowane przez myślicieli, którzy uświadamiają sobie uporczywe konflikty wewnątrz zbiorowości ludzkich lub też między nimi i wierzą, że realizacja ich ideałów doprowadzi do tego, że miejsce konfliktu zajmie harmonia”⁶. Podstawową cechą podmiotu twórczej reorganizacji kultury jest więc przede wszystkim zdolność do dokonywania czynności twórczych. Podobnie we współczesnej rzeczywistości hybrydalnej potrzebujemy wychowawców, którzy z jednej strony rozumieją charakter obecnych zmian, a z drugiej – wykażą się twórczą aktywnością.

We współczesnym hybrydalnym świecie potrzebujemy twórczej reorganizacji kultury wychowania, a więc nie tej opartej na schemacie działania, ale poszukującej rozwojowych, dynamicznie zmieniających

⁶ F. Znanięcki, *Nauki o kulturze. Narodziny i rozwój*, przeł. J. Szacki, wstęp J. Szczepański, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971, s. 368, *Biblioteka Socjologiczna*.

się rozwiązań. Autorzy niniejszej publikacji nie odpowiadają na pytanie, jak wychowywać, ale wskazują czynniki determinujące zmiany w procesie wychowania, podkreślają znaczenie relacji społecznych w „odcieśnionym” świecie, wskazują na zagrożenia wychowawcze nowego wymiaru leżące w sferze wartości, tożsamości i osobowości człowieka w warunkach rzeczywistości hybrydalnej, a także podejmują próby eksperymentalnego wdrażania i opisu nowych metod oraz technik oddziaływania wychowawczego.

Niniejszy tom jest kontynuacją książki pt. *Rzeczywistość hybrydalna. Pomiędzy bytami*, która ukazała się w 2022 r., a której głównym zadaniem jest pobudzenie do refleksji nad rozumieniem rzeczywistości hybrydalnej, możliwościami jej wykorzystania, a także kontrolowania. Stanowi element wyjściowy do rozważań nad kondycją współczesnego człowieka, jego tożsamością i poczuciem przynależności do grupy czy społeczeństwa. Zawiera także wskazówki pozwalające na zaprojektowanie działań edukacyjnych, ale przede wszystkim wychowawczych, które wykreują nowego człowieka żyjącego w rzeczywistości hybrydalnej.

Sylwia Jaskuła

Rzeczywistość hybrydalna połączonych dwóch wymiarów: realnego i wirtualnego niesie ze sobą potrzeby nowych prądów i idei wychowawczych. Coraz szybszy postęp techniki dokonuje zmian w zakresie wiedzy i umiejętności wymaganych w przeistaczonym świecie. Zrozumienie ich charakteru, uwrażliwienie na różnorodność perspektyw, gotowość do podejmowania dialogu i zwrotów w myśleniu mogą być podstawą transformacji procesów wychowawczych nakierunkowanych na rozwój jednostek i społeczeństw. Potrzeba ta w epoce progresu technologii, a jeszcze bardziej w epoce sztucznej inteligencji, wydaje się istotniejsza niż we wcześniejszych okresach rozwoju cywilizacyjnego. Szybkość zachodzących zmian wymusza pilne refleksje nad współczesnym wychowaniem. Nowo tworzone programy czy całe modele wychowawcze muszą przygotowywać do życia w świecie odmiennych niż dotychczas interakcji człowieka z techniką. Jednocześnie powinny uwrażliwiać na wyzwania i zagrożenia, jakie one generują. To niezmiernie trudne zagadnienie, ale i zarazem wyzwanie, którego sednem jest stworzenie takiego systemu wychowawczego, którego aktualności nie zmieni bieżąca i przyszła transformacja świata.

<https://akademicka.pl>

